

Ardahan (Çıldır) Karapapak / Terekeme Ağzında Ünlü Uyumları ve Uyum Bozuklukları Üzerine

Bahadır Güneş*

* Doç. Dr.,
Karadeniz Teknik
Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü,
bahadır.gunes@hotmail.com
Trabzon/TÜRKİYE

Öz

Karapapak / Terekeme Türklerinin tarihleriyle ilgili bilgileri, arşiv belgelerine dayanan verilerle takip etmek mümkündür. Bu, Karapapak / Terekemelerin bugünkü Gürcistan ve civarını çok eski tarihlerden beri yurt tuttıklarını gösterir. Büyük oranda Selçukluların Gürcistan'ı fethiyle Müslüman olan Karapapak / Terekemelerin, buldukları bölgenin geçiş güzergâhı olması dolayısıyla Oğuz ve Kıpçak Türklerinin kaynaşmasıyla oluştuğu dile getirilmiştir. Ancak özellikle Gürcistan'ın Borçalı bölgesinde yaşayan Karapapak / Terekeme Türkleri kendilerini Kıpçak Türk'ü olarak tanımlarlar. Kars ve Ardahan'da yaşamlarını sürdüren Karapapak / Terekeme Türkleri ağzı, Türkiye Türkçesi ağzlarıyla ilgili tasniflerde Doğu grubu içinde yer alan Kars ili ağzlarının bir alt kolu olarak ele alınmaktadır. Karapapak / Terekeme ağzı; ses, yapı ve söz varlığı özellikleri itibarıyla ilgi çekici veriler barındırmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de büyük oranda Kars ve Ardahan'da yaşayan Karapapak / Terekeme Türkleri hakkında genel bilgiler verilerek kısaca onların ağız özelliklerine değinilecek, çalışmanın ana konusuna bağlı olarak Ardahan'ın Çıldır ilçesinin köylerindeki Karapapak / Terekeme ağzındaki ünlü uyumları ve ünlü uyumlarında yaşanan bozulma ve bozulma eğilimleri örneklerle belirtmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı, her iki uyum için sağlam özellikler sergilese de zaman zaman ünlü uyumlarında bozulma ve yarım kalma hadiselerinin olduğu tespit edilmiştir. İncelemede yer verilen örnek kelimeler, tarafımızca ilgili yörelerde yapılan derlemelere dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karapapak, Terekeme, ağız, ünlü, ses uyumu.

Gönderim / Received:

15.06.2022

Kabul / Accepted:

24.03.2023

Alan Editörü / Field

Editor:

Gülsüm Kırbas

Vowel Harmony and Vowel Harmony Irregularities on The Karapapak / Terekeme Dialect of Cildir, Ardahan

Abstract

It is possible to follow the knowledge on the historical background of the Karapapak (Terekeme) Turks with the data based on archive documents. These data indicate that the Karapapak / Terekeme Turks have settled around today's Georgia and its environs since the ancient times. Converted to Islam to a large extent with the Seljuk conquest of Georgia, the Karapapak / Terekeme Turks are claimed to be formed by coalescing with the Oghuz and Kipchak Turks since the territory they dwelt was on the route of migration of the latter. In this respect, especially the Karapapak / Terekeme Turks, who live in the Borchaly region of Georgia, define themselves as Kipchak Turks. The classifications relating to Turkey Turkish dialects approach the Turkish dialect spoken by the Karapapak / Terekeme Turks of Kars and Ardahan (Turkey) as a sub-branch of the Kars dialects of the Eastern group. The Karapapak / Terekeme dialect offers interesting data owing to the sound, structure and vocabulary characteristics.

This study provides background information about the Karapapak / Terekeme Turks who mostly live in Kars and Ardahan (Turkey). Furthermore, the study shortly touches on their dialectal characteristics and identifies the vowel harmonies and, together with the underlying reasons, the vowel irregularities and irregularity tendencies in the dialect of the Karapapak / Terekeme Turks who inhabit the villages of Cildir, Ardahan, Turkey. As a result of the analyzes, it has been determined that although the Cildir Karapapak / Terekeme dialect exhibits strong features for both harmony, there are occasional deterioration and unfinished vowel harmony events. The exemplary words provided in this article were obtained from the studies held by the researchers in the relevant areas.

Keywords: Karapapak, Terekeme, dialect, vowel, vowel harmony.

GİRİŞ

Kadim Türk yurdu Borçalı'dan Türkiye'ye göç eden bu Türk boyuna önceleri iki ayrı isim verilmekteydi. Bu isimler "Karapapak" ve "Terekeme" şeklindedir. Aynı boya mensup olmalarına rağmen farklı isimle anılmalarında günlük yaşam şekillerindeki birtakım farklılıklar gösterilmiştir. Bu farklılıklar arasında en belirgin durum, Karapapakların daha yerleşik; Terekemelerin ise konar-göçer özelliği biraz daha belirgin olmasıdır. Ancak ilerleyen süreçte belirtilen isimler aynı boyu tanımlayacak şekilde kullanılmıştır. Ayrıca Karapapak / Terekeme Türklerinin, kalpak biçimindeki yünlü başlıklarından ötürü bu isimle anıldıkları bilgisi yaygın bir kanaat hâlini almıştır (Bala, 1977, s. 330).

Asıl yurtları Kafkas önü, Borçalı toprakları olan Karapapak / Terekeme Türklerinin yerleşim alanları arasında öne çıkan ülkeler; başta Türkiye ve Gürcistan olmak üzere kısmen de Azerbaycan, İran ve Ermenistan sayılabilir. Bu ülkelerden özellikle bugünkü Gürcistan ve çevresine yapılan yerleşimler daha eskiye dayanmaktadır. Bu durum sadece yerli kaynaklarda değil; özellikle Arap ve Bizans tarihî belgelerinde de mevcuttur. Öyle ki "Borçalı" adının bir Kıpçak boyuna ait olduğuna dair ayrıntılı bilgiler vardır. Aynı kaynaklarda söz konusu Türk boyunun bölgeye gelişleriyle ilgili Hazarlar dönemi işaret edilmiştir (Togan, 1970, s. 169, 172, 179; Güneş, 2015, s. 13; Güneş, 2020, s. 39).

Karapapak / Terekemeler hakkında bilgilerin tespit edildiği özellikle eski Gürcü kroniklerinde konuşma dili Türkçe olan bazı toplulukların, başta Gürcistan olmak üzere, kadim yurtlarına gelişlerine dair bilgiler mevcuttur. Alyılmaz'ın (2002, s. 289; 2003, s. 2-3) verdiği bilgiye göre, VII-XII. yüzyılın Gürcü salnameleri ve diğer yazılı kaynakları, Türkçe konuşan kavimlerin Güney Kafkasya'daki ve bugünkü Gürcistan arazisindeki izlerini milattan öncesine kadar götürür. En eski Gürcü kaynaklarından olup VIII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen *Moksevai Kartlisa (Gürcistan'ın Hristiyanlığa Geçiş)* salnamesinde MÖ 330'da Makedonyalı İskender'in İberya Seferi sırasında Kür Nehri ve çevresindeki bölgelerde "Bun Türkleri"yle karşılaştığı ve onlarla savaşmayı göze alamayarak geri çekilmek zorunda kaldığı belirtilir. *Moksevai Kartlisa (Gürcistan'ın Hristiyanlığa Geçiş)* salnamesindeki bilgiler, sonraki asırlara ait Gürcü kaynaklarında da tekrarlanır. Bu kaynaklardan biri de XI. yüzyılın önemli salnamecisi Leonti Mroveli'nin *Kartli Çarlarının Hayatı* adlı eseridir. Bu kaynakta da İskender'in Kür Nehri kıyılarında Bun ve Kıpçak Türkleriyle karşılaştığı anlatılır. Gürcü tarihçilerinden G. A. Melikişvili de kuzeyden gelen savaşçı topluluktan bahseden Gürcü tarihi kaynaklarında "Buntürk", "Honn / Hun", "Hazar" ve "Kıpçak" kelimelerinin geçtiğini belirtir. Yine Alban tarihçisi M. Kalankaytlı, 442-445 yıllarında Hunların Kür Nehri'ni geçerek Ermenistan ve İberya'yı fethinden söz eder. Burada bir kısmına yer verilen arşiv belgelerine dayalı değerlendirmeler, Karapapak / Terekemelerin Türk yurdu Borçalı ve civarına yerleşim tarihinin çok eski ve köklü olduğu gerçeğini ortaya koyar.

Türk tarihi araştırmalarının önde gelen isimlerinden Fahrettin Kırzıoğlu, Karapapak adı verilen Türk boyunun Kıpçak Türklerine mensup olduğunu, Ardahan, Gence, Tiflis ve Revan bölgesine yerleşimlerinin çok eski tarihlere dayandığını belirterek bu durumun sadece yerli değil, yabancı kaynaklarda da geçtiğini vurgular (Kırzıoğlu, 1992, s. 43). Bunun yanında birçok kaynakta Karapapak / Terekeme Türklerinin Oğuz ve Kıpçak boylarının kaynaşmasından ibaret oldukları dile getirilir. Karapapak / Terekeme Türklerinin Oğuz Türkleriyle olan bağı, dil özellikleri yanı sıra ağırlıklı olarak "Terekeme" adı üzerinden açıklanmaktadır. Buna göre, "Terekeme" adının *Türkmen* adı ile ilgili olduğu, bu adın çoğulu olan "Terâkime"den geldiği şeklinde değerlendirmeler mevcuttur (Gökbel, 2000, s. 158; Alyılmaz, 2003, s. 4). Zira Karapapak / Terekeme ağzındaki Oğuz Türkçesine has özellikler de bu durumu destekler niteliktedir.

Karapapak / Terekemelerin çoğunlukla Selçuklular döneminde İslam inancına mensup oldukları, tarihî kaynaklarda ağırlıklı olarak Kıpçak boyundan olduklarına dair veriler olsa da Kafkasya'nın

bulunduğu konum itibarıyla Oğuz boyunun da bu Türkler üzerinde etki etmiş olabileceği belirtilmiştir (Togan, 1979, s. 98, 100).

Kırzioğlu (1972, s. 9), Karapapak / Terekemelerin, Osmanlı Devleti tarafından yönetilmeden önce, özellikle XVI. asırda konar-göçer ve hayvancılık esasına dayanan bir yaşam biçimiyle öne çıktıklarını belirtmiştir.

Karapapak / Terekemeler, XIX. asrın ilk yarısına kadar, özellikle Kazak ve Borçalı Irmağı civarında yaşamışlardır. 1828 tarihinde imzalanan Türkmençay Antlaşması, bu süreci değiştirmiş ve Karapapak / Terekemeler başta Türkiye olmak üzere, bunun yanında İran topraklarına da gitmek zorunda kalmışlardır (Ercilasun, 2002, s. 45-46; Valehoğlu, 2008, s. 28-31).

Karapapak / Terekemelerin kendi topraklarından göç etmek zorunda kalmalarının iki önemli sebebinden biri Türkmençay Antlaşması; diğeri ise Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Bu göç sürecinin en önemli güzergâhı Türkiye'dir. Türkiye'ye göç eden Karapapak / Terekemeler, burada başta Kars yöresi olmak üzere, zaman içinde farklı illere de göç etmişlerdir. Kars ili dışında göç edilen yöreler arasında Erzurum, Ağrı, Muş, Amasya, Sivas ve Tokat illeri sayılabilir (Ercilasun, 2002, s. 45-46).

Türkiye'de Karapapak / Terekeme Türklerinin en yoğun olduğu yerlerin başında Ardahan iline bağlı Çıldır ilçesinin köyleri gelmektedir. İlçe merkezi ve bazı köylerin dışında geriye kalan bütün köylere Karapapak / Terekeme Türkleri yerleşmiştir. Çıldır'da Karapapak / Terekemelerin yaşadığı köy ve mahalleler şunlardır: Aşağı Cambaz, Âşık Şenlik, Başköy, Damlıca, Eski Beyrehatun, Eşmepınar, Gölbelen, Güvenocak, Karakale, Kenarbel, Meryem, Saymalı, Sazlısu, Taşdeğirmen, Yeni Beyrehatun, Yukarı Cambaz (Ercilasun, 2002, s. 43).

Çıldır Karapapak / Terekeme Ağzının Türkiye Türkçesi Ağzları İçindeki Yeri

Türkiye Türkçesi ağzlarının tasnifine dair yapılan çalışmaların başlangıcı XIX. yüzyılın ikinci yarısına uzanmaktadır. Türkçenin ağzlarına dair çalışmaların da başlangıcını oluşturan bu devreden sonra Türkçenin ağzlarıyla ilgili malzemelerin de artmasıyla birlikte zaman içinde daha ayrıntılı sınıflandırma çalışmaları yapılmıştır. Bu araştırmalardan en kapsamlısı Karahan tarafından hazırlanan *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması* (1996) adlı eserdir. Karahan, tasnifinde dil ölçütlerini esas alarak Anadolu ağzlarını yön adlarıyla tarif etmiş ve Doğu, Batı ve Kuzeydoğu şeklinde üç temel esasta incelemiştir. Belirtilen her grup kendi içinde alt ağız gruplarına ayrılarak detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı ise Kars ili içinde olacak şekilde, belirtilen bu üç ana gruptan Doğu grubuna dâhil edilmiştir. Karahan (1996, s. 96) tarafından yapılan sınıflandırmada Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı, Kars Terekemeleri ağzı içinde değerlendirilmiş; buna göre Doğu ana grubunun ikinci koluna ait yedinci alt birimi içinde gösterilmiştir. Karapapak / Terekeme ağzına ait en ayrıntılı ses bilgisi verilerine ulaştığımız Ercilasun'un *Kars İli Ağzları* adlı eserinde de aynı şekilde Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı Kars Terekemeleri ağzı içinde incelenmiştir.

Ercilasun'un anılan çalışmasında "Kars Terekemeleri" adıyla beş ağız grubundan biri olarak tespit edilen Karapapak / Terekeme ağzına dair bu eserdeki metinlerin sayısı 19'dur. Bunlardan Çıldır Karapapak / Terekeme ağzından derlenen metinlerin sayısı ise 10'dur (Ercilasun, 2002, s. 351-371). Söz konusu metinlerden ikisinin derlendiği Gülyüzü köyü, günümüzde Kars'ın Arpaçay ilçesine bağlıdır. Ancak bu yerleşim birimlerinin ağız özellikleri, idari sınırlardan ayrı olarak büyük oranda birbiriyile aynıdır.

Karahan (1996, s. 87-88), Karapapak / Terekeme ağzının da içinde yer aldığı Doğu grubu ağzlarının ikinci alt grubunun yedinci başlığı altında yer verilen ağız gruplarının belirgin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- a) Kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık uyumları kuvvetlidir.
- b) Çok heceli kelimelerin sonunda i'leşme yoktur.
- c) $k > \hat{h}$, $b > m$ değişimleri görülür (çiçe $\hat{h}$, men).
- ç) $t > d$ değişmesi yoğundur (daş).
- d) İki ünlü arasında ön damak ünsüzü "g" sızıcılıştır (döğer).
- e) "ñ" ünsüzü bölgenin diğer ağızlarından farklı olarak korunmaktadır (diyeseñ).
- f) $\text{şl} > \text{şd}$, $\text{sl} > \text{sd}$, $\text{çl} > \text{çd}$, $\text{tl} > \text{td}$ benzeşmeleri yalnız bu ağızlarda görülür (başdı $\hat{h}$, Rusdar, saçdarın, otdasın).
- g) "bil-" fiili olumsuz yeterlik fiili olarak kullanılır (alabilmez).
- ğ) Zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri ile bildirme ekleri geniş ünlülüdür (gelmişem, gelmişsen).
- h) Geniş zaman eki /-Ar/ biçimindedir (geler).
- ı) Soru eki kelimenin sonunda bulunur (delisen mi).
- i) Duyulan geçmiş zaman kipi, 2. ve 3. şahıslarda /-Ip/, /-If/ eki ile yapılır (gelip, gelif).
- j) Teklik 2. şahıs emir çekiminde "ginen" eki kullanılır (tutginen).
- k) İşaret zamirlerinin çokluk şeklinde, eski Türkçede olduğu gibi "n" ünsüzü yoktur (olar, bular).
- l) Azeri ağzında bildirme ekindeki "r" ünsüzü düşer (vardı), Şimdiki zaman eki "-ir / -ur" dur (gelir).
- m) Tuzluca Azerilerinde çokluk 2. şahıs eki ile iyelik ekinde $\tilde{n} > y$ değişmesi olmuştur (geldiyiz).
- n) Terekeme ağzında $b > v$, $c > j$, $p > f$ sızıcılışmaları yaygındır (yafrak, aj). "o", "ö" ünlüleri ilk hece dışında da görülür (ölöm, görör).
- o) Şimdiki zaman eki /-ër/, /-er/, /-or/, /-ör/, /-örl/, /-õr/ biçimindedir. Olumsuz geniş zaman kipinin çokluk birinci şahısı "-marı $\hat{h}$ " eki ile yapılır (almarı $\hat{h}$).

ÇILDIR KARAPAPAK / TEREKEME AĞZINDA ÜNLÜ UYUMLARI VE UYUM BOZUKLUKLARI

Ünlü Uyumu

Türkçe kelimelerde kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık - incelik, düzlük - yuvarlaklık özelliklerine bağlı olarak diğer hecelerdeki ünlülere yaptığı etki neticesinde oluşan benzeşme sistemine "ünlü uyumu" adı verilmektedir (Korkmaz, 2007, s. 229). Türkçede ünlü uyumu kalınlık - incelik uyumu (büyük ünlü uyumu) ve düzlük - yuvarlaklık uyumu (küçük ünlü uyumu) şeklinde ele alınmaktadır.

Kalınlık - incelik uyumu (büyük ünlü uyumu): Türk dilinde, kelimenin birinci hecesindeki ünlünün kalınlık veya incelik açısından sahip olduğu özelliğin, kelime bünyesinde yer alan sonraki ünlülerde de görülmesi kuralına kalınlık-incelik uyumu (büyük ünlü uyumu) adı verilmektedir. Türkçede kalınlık - incelik ünlü uyumu kuralına dair vurgulanan özellikler çoğunlukla yabancı dillerden geçen kelimeler ve uyum dışında kalan eklerle ilgilidir. Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında tespit edilen yabancı kökenli sözler, büyük oranda incelleme eğilimi göstererek kalınlık- incelik uyumuna uygun hâle getirilmiştir. Ancak yine de kalınlık incelik uyumunun gerçekleşmediği, yarım kaldığı veya bozulduğunu gösteren örnekler de yok değildir.

Alınma kelimelerde kalınlık-incelik uyumu: Yöre ağzında Arapça, Farsça ve Batı kökenli kelimeleri tespit etmek mümkündür. Özgün biçimleriyle büyük oranda kalınlık - incelik uyumu

kuralına uygun olmayan bu kelimeler, ünlülerinde gerçekleşen incelmeye ve kalınlaşma eğilimi şeklinde ilerleyici, gerileyici ve ilerleyici - gerileyici benzeşme ile kalınlık-incelik uyumuna uygun duruma getirilmiştir.

İlerleyici benzeşme yoluyla: İlerleyici benzeşme yoluyla alınma kelimelerin kalınlık - incelik uyumuna uygun hâle getirilmesi, Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında sık rastlanan bir özelliktir. Bu şekilde kalınlık - incelik uyumu kuralının gerçekleşmesi hem incelmeye hem de kalınlaşma biçiminde ortaya çıkar. İncelmeye biçiminde olan değişimler genellikle a > e şeklindedir. Bahsedilen konuyla ilgili yöre ağzında tespit edilen örneklerden bazıları aşağıda gösterilmiştir:

bires (biraz) (4-b/6): işdē onnan_evel bires tabi ecemi yèrrerinde sıhıntılarımız olèrdi.

dünyede (dünyada) (3-ç/13): èhtivar ğalmadı fanı dünyede.

selem (selam) (4-ç/3): selem aléküm selem bineli usda nasısañ?

serencem (serencam) (18-a/15): terekeme aşışları ilkin bir serencem diyer.

Ünlü kalınlaşma biçimindeki ilerleyici benzeşme yoluyla kalınlık - incelik uyumunun gerçekleşmesinde de e > a biçiminde değişime görülür. Konuyla ilgili örneklerden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

ataş (ateş) (4-c/5): savım_vurmasā ataş_alıf yanèr.

camıya (camiye) (10-a/10): bu köy, ğırah köy yahınsuya camıya giderdiler.

hanasını (hanesini) (3-ç/32): onun bir hanasını ğuvuş şeyledi.

zatan (zaten) (9-a/20): zatan duvar suvalı deĝil.

e > a şeklindeki ünlü kalınlaşmalarına bağlı kalınlık - incelik uyumu yanı sıra yöre ağzında i > ı şeklinde gerçekleşen kalınlaşmalar da belirgindir. Bu konuya dair örneklerden bir bölümü aşağıda gösterilmiştir:

Arıf (arif) (19-b/8): adam_arıf_olması çin.

ĝafil (gafil) (8-a/40): özür dilerim falan, men ĝafil bulundum.

hayalñı (hayalini) (3-b/18): vèrmerem hayalñı irana kehliñ.

Nazmıya (Nazmiye) (16-b/11): nazmıya ĝaldırarsa bu ğoçü ona vèrecem.

zalım (zalim) (18-d/17): zalım düşman saldı meni beliye.

Bunlara ek olarak örnekleri az olan ve kalınlaşmalarla oluşan kalınlık - incelik uyumu örneklerinden de söz etmek mümkündür. Bu konuyla ilgili diğer örnekler aşağıda gösterilmiştir:

cahanın (cihanın) (19-b/24): iki cahanın selveri.

Etemesüt (Etimesgut) (10-b/6): etemesüt, orya gider, dolaşar gelirdiñ.

Koroĝlu (Koroĝlu) (19-b/27): onun pèşine de artıñ gözelleme, hikaye, macera, koroĝlu.

Sülöymen (Süleyman) (13-b/12): zaloĝlu urusdam, sultan sülöymen.

Gerileyici benzeşme yoluyla: Alınma kelimelerin gerileyici benzeşme yoluyla kalınlık - incelik uyumuna uygun duruma getirilmesi de Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında çokça rastlanan bir özelliktir. Ünlü incelmeye ve kalınlaşma şeklinde bir seyir izleyen bu değişimde incelmeye olayı daha belirgindir. Konuyla ilgili bazı örnekler, özelliklerine göre aşağıda gösterilmiştir.

a > e şeklindeki ünlü incelmeleri sonucu kalınlık - incelik uyumu:

ecemi (acemi) (4-b/6): ecemi yèrrerinde sıhıntılarımız olèrdi.

hesret (hasret) (3-ç/17): hesret oldum bülbüllere güllere.

hetim (hatim) (9-b/18): hetim dinnèrih, muğádele oñunèr camide.

irehmet (rahmet) (3-a/1): geldim gelmedim, bekir bineli irehmet canna.

Müzefer (Muzaffer) (13-c/13): he müzefer hakimdi.

u > e şeklindeki ünlü incelmeleri sonucu kalınlık - incelik uyumu:

Mehemmet (Muhammet) (19-ç/2): yönüberi dayı, möhürdár mehemmet, gızı gülçimen.

Meherrem (Muharrem) (4-a/9): meherrem ağa diyèr ē bılıç geldi.

Ayrıca gerileyici benzeşme yoluyla ünlülerde incelmeleri hadisesi yer yer o > ö, u > ü biçiminde de gerçekleşebilmektedir. Konuyla ilgili tespit edilen örnekler aşağıda belirtilmiştir:

söhbət (sohbet) (19-ç/3): gel zaman gèt zaman zefk ile söhbət eşği vesfilát.

şübeden (şubeden) (23-c/2): ben de şübeden özel işde özel birliñ diyèller ona.

Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında görülen ve ünlü incelmelerine bağlı olarak gerçekleşen kalınlık-incelik uyumuyla ilgili a>e, u>ü, o>ö gibi ünlü incelmeleri, Azerbaycan Türkçesinde de sıklıkla görülen bir ses olayıdır. Azerbaycan Türkçesindeki bu değişimler, özellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki kısa ve kalın ünlülerin incelmeleri kuralının bir yansımasıdır. Söz konusu değişim, Azerbaycan Türkçesinin en belirgin ses özelliği olarak kabul edilmektedir (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2007, s. 179). Zira Azerbaycan Türkçesinde Türkçe kökenli kelimelerde sağlam bir şekilde işleyen kalınlık-incelik uyumu, yabancı kökenli kelimelerde görülen incelmeleriyle bu tür kalın ünlülü kelimeleri de uyuma sokmaktadır (Yalçın, 2018, s. 98). Aynı ses olayları, ağız özellikleri açısından Azerbaycan Türkçesine çok benzeyen ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzını da kapsayan Kars ve yöresi ağzlarında da görülmektedir (Ercilasun, 2002, s. 66-67).

Gerileyici benzeşme yoluyla alınma kelimelerin kalınlık - incelik uyumuna uygun hâle getirilmesi, ünlü kalınlaşması biçiminde de olmaktadır. Başta e > a değişmesi olmak üzere, i > ı biçimindeki bazı değişimlere bağlı kalınlık - incelik uyumu da görülmektedir. Konuyla ilgili tespit edilen örneklerden bazıları aşağıda gösterilmiştir.

e > a şeklindeki ünlü kalınlaşması sonucu kalınlık - incelik uyumu:

bafadar (vefadar) (8-a/33): çıldır gázasının gelen bafadar.

bayaza (beyaza) (14-b/7): ağardı saçım bayaza döndü.

Zalha (Zeliha) (17-a/13): üş de bazı; zalha, sinezer, tükazvan.

i > ı şeklindeki ünlü kalınlaşması sonucu kalınlık - incelik uyumu:

cığara (sigara) (4-a/11): gèdeller atın beyesinde oturuf cığara çekèr.

İlerleyici-gerileyici benzeşme yoluyla: Kelimenin orta hecesinde bulunan farklı bir ünlü sesin iki yanındaki benzer özellikteki ünlülerin tesiriyle onlara benzemeleri / yaklaşımları sonucunda ünlü uyumu oluşmaktadır (Ercilasun, 2002, s. 67-68). Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında ilerleyici - gerileyici benzeşme yoluyla kalınlık - incelik uyumunun sağlanması da genellikle a > e şeklindeki ünlü

incelmesi yönünde gerçekleşmekte, az sayıdaki örnekte ise ince ünlülerin kalınlaşması biçiminde görülebilmektedir. Konuyla ilgili tespit edilen örneklerden bazıları aşağıda gösterilmiştir:

Bineli (Binali) (14-a/7): bineli dedeñnen asger_ıdıñ barabar.

Eleziz (Elazığ) (10-b/10): bir de şeyiñ_ elezize geden_ yolun_ üsde çeşme var_ıdı.

İsmeyil (İsmail) (3-ç/28): adım_ ismèyildi oruc_ oğluyam.

İsrefil (İsrafil) (18-c/15): isrefil bu dağın sisine ğurban.

müsefirriye (misafirliğe) (4-a/8): babası burda müsefirriye gelif bizim köyde.

Kelime ortasındaki ünlünün kelimedeki öbür ünlü sesleri kendisine benzetmesiyle oluşan kalınlık - incelik uyumu nadir görülen bir durum olmakla birlikte, söz konusu değişimin örnek sayısı azımsanmayacak derecededir. Konuyla ilgili tespit edilen örnekler aşağıda belirtilmiştir:

baravar (beraber) (19-a/20): gètdim baravar. imtāna çeñdiler aħşamnan.

fırğatıma (firkatime) (22-c/3): fırğatıma geldi durdum ağladım.

suarı (süvari) (5-a/19): ordan suvarı geldi sarıgamışa doldu.

Kalınlık-incelik uyumunun yarım kalması: Yabancı kökenli kelimelerin ünlülerindeki incelik ve kalınlaşma olayları neticesinde uyuma girmeleri yanı sıra, bazen yabancı asıllı bir kelimedeki ünlülerin tamamı bu uyuma uymamaktadır. Bu durum da uyumun tamamlanamamasına, başka bir deyişle yarım kalmasına neden olmaktadır. Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında çok yaygın bir özellik olarak görülmesi de kalınlık - incelik uyumunun yarım kaldığını gösteren örneklerle de rastlanır:

Emerkedán (Amerika'dan) (6-a/7): türkiyede tanklar yeni emerkedán geldi.

işarat (işaret) (3-ç/76): işarat_ èyledim işaratımı ğammadı.

Şahsüver (Şahsuvar) (5-a/13): biz_ indi şahsüver_ oğulları var her terefde.

ziyarat (ziyaret) (4-f/13): hem ziyarat_ èdeñ imam azam ordadı.

Kalınlık-incelik uyumunun bozulması: Kalınlık - incelik uyumunun bozulması, bir kelimenin kök ünlüsü veya kelimenin ekinde yer alan ünlü ya da ünlülerin ayrılık göstermesi biçimindedir. Belirtilen uyum bozukluğu, genellikle kelimenin ilk hecesindeki ünlünün uyum dışı kalmasıyla meydana gelir. Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında kalınlık - incelik esaslı uyum bozulmasını, ünlülerde incelik ve kalınlaşma neticesinde oluşan bozukluk biçiminde değerlendirmek mümkündür.

Ünlü incilmesi sonucu kalınlık - incelik uyumunun bozulması: Genellikle ön seste ve ilk hecede görülen bu durumun meydana gelmesinde "r", "ş", "y" gibi inceltici ünsüzlerin belirgin bir etkisi vardır. Konuyla ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir:

beyahdan (bayak: az önce) (18-c/1): beyahdan yayladan geldih diyelim.

eyağımızı (ayağımızı) (2-a/4): biz nizamiy_ eyağımızı beri atdıñdan sora yirm_ ay_ èndi.

işihli (ışıklı) (4-g/6): işihli gündüzüm olufdu gece.

Tirakyada (Trakya'da) (6-a/6): asgerliğı tirakyada, babásıgide tank_ çavuşuydım.

Ünlü kalınlaşması sonucu kalınlık - incelik uyumunun bozulması: Kelime kökündeki ünlülerin kalınlaşmasından / kalınlaşma eğiliminden kaynaklanan uyum bozukluğuyla ilgili örneklerin sayısı sınırlıdır. Tespit edilen örnekler aşağıda gösterilmiştir:

gená (gene) (20-b/15): olmadı gen_ aynı, olmadı gená aynı.

*Turkiyânın (Türkiye'nin) (20-b/26): komtanlar gelecek, **turkiyânın** asgermi soracağ.*

Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında ünlü kalınlaşması / kalınlaşma eğilimi sonucu büyük ünlü uyumunun dışına çıkılması sadece kelime kökünde değil, eklerde de görülür. Konuyla ilgili tespit edilen örnekler aşağıda gösterilmiştir:

*delisáñ (delisin) (3-ç/82): yarım döndü maña **delisáñ** dedi.*

*ğorériğ (koruyoruz) (13-a/19): ölüm _anna kí biz bõle sizi **ğorériğ**.*

*Gülçimán (Gülçimen) (19-ç/191): aldı **gülçimán**.*

*Türkmán (Türkmen) (18-ç/3): gümrüde sabrı paşanın gonağında eylenif **türkmán** gızı.*

Düzlük-yuvarlaklık uyumu: Kelimenin ilk hecesinde düz ünlülerin bulunduğu kelimelerin sonraki ünlülerinin de düz; ilk hecesinde yuvarlak ünlülerin bulunduğu kelimelerin sonraki ünlülerinin ya dar - yuvarlak ya da düz - geniş ünlü olması kuralına düzlük-yuvarlaklık uyumu (küçük ünlü uyumu) adı verilmektedir.

Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında daha çok ilk hecesinde yuvarlak - geniş (o, ö) veya dar - yuvarlak (u, ü) ünlülerin bulunduğu kelimelerde görülen bu özellik, söz konusu ünlülerin orta veya son hecedeki düz - geniş (a, e) veya düz - dar (ı, i) ünlüleri kendilerine benzeterek düzlük - yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimeleri bu uyuma uygun hâle getirdikleri görülür. Konuyla ilgili tespit edilen örnekler aşağıda gösterilmiştir:

*doğdurluğ (doktorluk) (10-a/3): burda **doğdurluğ**, çoğ mütiş doğdur _udu.*

*öbürnünkü (öbürününki) (17-a/1): **öbürnünkü** urum gızıydı.*

*Türküyye (Türkiye'ye) (3-ç/20): urusyadan bir ğarı gelér **türküyye**.*

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulması: Çıldır Karapapak / Terekeme ağzında düzlük - yuvarlaklık uyumunun bozulduğunu gösteren en belirgin örnekler, şimdiki zaman ekini alan fiillerde görülür. Tespit edilen örnekler aşağıda belirtilmiştir:

*görmör (görmüyor) (19-ç/36): dedi ki gözüñüz _ē **görmör**.*

olor (oluyor) (19-ç/149): seniñ oğluñ yamaşlı köyündeki danacı hasanın gızına aşığ _olor.

*tüşümmörseñ (düşünmüyorsun) (19-ç/52): benim _üçün pi şey **tüşümmörseñ** mi?*

SONUÇ

Türkçenin ağızları, Türklerin dünyanın dört bir yanına kök salmasına bağlı olarak birbirinden farklı coğrafyalarda tarihsel süreç içinde hep var oldu, bundan sonra da var olmaya devam edecektir. Ağızların, bağlı olduğu dilin bütün çeşitliliği ve zenginliğini sunabilme özelliği, Türk dili gibi hem tarihsel derinliği çok büyük hem de mevcut konuşur sayısı çok yüksek bir dil için düşünüldüğünde daha anlamlı bir hâle gelmektedir. Dolayısıyla Türkçenin ağızlarında dilin en eski dönemlerine ait verileri bulabilmek mümkün olmaktadır. Bu durum, Türkçenin farklı coğrafyalardaki bütün ağızları için geçerlidir.

Kafkasya bölgesi, Anadolu ile Türk Dünyası arasındaki geçişi sağlayan en önemli yöre durumundadır. Tarihî geçmişine bakıldığında sık sık mücadele sahası olarak karşımıza çıkan bu bölge, Türk boylarının da yerleşim alanlarından biri olmuştur. Gelişen olaylar sonucu, bu bölgeyi yurt edinen Türk boyları zaman zaman başta Anadolu toprakları olmak üzere farklı güzergâhlara göç etmek zorunda kalmışlardır. Söz konusu göç olayını gerçekleştiren Türk boylarından biri de günümüzde

Gürcistan sınırları içinde kalan Türk toprağı Borçalı'dan Türkiye'ye; büyük oranda Kars ve çevresine yerleşen Karapapak / Terekeme Türkleridir.

Karapapak / Terekeme Türkleri, ağız özellikleri itibarıyla Doğu grubu ağızları içinde, Kars ili ağızlarının alt kolu olan "Kars Terekemeleri" adı altında ele alınmaktadır. Borçalı ve civarında yaşayan Karapapak / Terekeme Türkleri ağızı ise Azerbaycan Türkçesi ağızları içinde ve Batı grubu ağızları altında değerlendirilir. Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalarda, Kars ili ve yöresi ağızları içinde yer verilse de doğrudan Çıldır ve köylerinde yaşayan Karapapak / Terekeme Türklerinin ağız özellikleriyle ilgili çok çalışma yapılmamıştır.

Anılan yöre ağızına dair birtakım veriler paylaşmak amacıyla bu çalışmada, Çıldır Karapapak / Terekeme ağızında kalınlık - incelik uyumu ile düzlük - yuvarlaklık uyumunun ortaya koyduğu özellikler gösterilmeye çalışıldı. Bu manada yöre ağızı, her iki uyum için de sağlam özellikler sergilese de zaman zaman ünlü uyumlarında bozulma ve yarım kalma hadiselerinin de olduğu tespit edilmiştir. Dar kapsamlı bir konu üzerine yoğunlaşan bu çalışmada tarafımızca derlenen metinlerden yararlanılmış olup daha kapsamlı araştırma ve incelemelerle yöre ağızının bütün yönleriyle açıklanması, yeni bakış açılarıyla farklı yöntemler esasında yöre ağızının incelenmesi, Türk dilinin bu kolundaki yapı ve anlam inceliklerinin tespit edilmesine katkıda bulunacaktır.

SUMMARY

Today, the Karapapak (Terekeme) Turks live in Turkey, Georgia, Azerbaijan, Iran and Armenia. Turkish and other sources date the settlement of Karapapak (Terekeme) Turks in today's Georgia, which is their fatherland, to the ancient times. In this sense, the Arabic sources mention a tribe called "Barsula," "al-Burshaliya," or "al-Bursul" as a noteworthy tribe of Volga Bulgars and Khazars. The Byzantine sources, on the other hand, address the tribe as "Barselia" and "Barsla" and suggest that the "Barach" denomination in the accounts relating to Volga Bulgars and the "Boroc-oghlu" ascriptions in the names of Kipchak tribes refer to the same tribe. Apart from these, it is reported that the community dubbed "Borchaly," a tribe to the right of the Central Kura River, migrated to the south of Caucasus during the reign of the Khazars.

It is possible to extent the knowledge on the historical background of the Karapapak (Terekeme) Turks with the data based on archive documents. These data indicate that the Karapapak (Terekeme) Turks have settled around today's Georgia and its environs since the ancient times. Converted to Islam to a large extent with the Seljuk conquest of Georgia, the Karapapak (Terekeme) Turks are claimed to be formed by coalescing with the Oghuz and Kipchak Turks since the territory they dwelt was on the route of migration of the latter. In this respect, especially the Karapapak (Terekeme) Turks, who live in the Borchaly region of Georgia, define themselves as Kipchak Turks.

The classifications relating to Turkey Turkish dialects approach the Turkish dialect spoken by the Karapapak (Terekeme) Turks of Kars and Ardahan (Turkey) as a sub-branch of the Kars dialects of the Eastern group. The Karapapak (Terekeme) dialect offers interesting data owing to the sound, structure and vocabulary characteristics.

This study provides background information about the Karapapak (Terekeme) Turks who mostly live in Kars and Ardahan (Turkey). Furthermore, the study shortly touches on their dialectal characteristics and identifies the vowel harmonies and, together with the underlying reasons, the vowel irregularities and irregularity tendencies in the dialect of the Karapapak (Terekeme) Turks who inhabit the villages of Çıldır, Ardahan, Turkey. The exemplary words provided in this article were obtained from the studies held by the researchers in the relevant areas.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.	Ethics Committee Approval:	Exempt from the Ethics Committee Decision.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı bulunmamaktadır.	Informed Consent:	No participants.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No material subject to copyright is included.

KAYNAKÇA

- Alyılmaz, S. (2002). Borçalı (Gürcistan) Karapapaklarının / Terekemelerinin tarihine dair. *Yeni Türkiye (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I)*, 43, 288-291.
- Alyılmaz, S. (2003). *Borçalılı bilim adamı, eğitimci, şair Valeh Hacılar: hayatı-sanatı-şiiirleri*. Ankara: Devran Yay.
- Bala, M. (1977). Karapapak. *İslam ansiklopedisi* (C. 6, s. 330-331). İstanbul: Millî Eğitim Yay.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars ili ağızları* (2. bs.). Ankara: TDK Yay.
- Gökbel, A. (2000). *Kıpçak Türkleri*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Güneş, B. (2015). *Çıldır Karapapak / Terekeme ağızı (inceleme-metinler-sözlük)*. Trabzon: Serander Yay.
- Güneş, B. (2020). Borçalı'da bir söz ustası: Aslan Kosalı ve şiiirleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 43, 37-58. doi: 10.21497/sefad.755498.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yay.
- Kartallıoğlu, Y. & Yıldırım, H. (2007). Azerbaycan Türkçesi. A. B. Ercilasun (Ed.), *Türk lehçeleri grameri* içinde (s. 171-230). Ankara: Akçağ Yay.
- Kırzioğlu, M. F. (1972). *Karapapaklar / Borçalı-Kazak uruğunun Kür ve Aras boylarındaki 1800 yılına bir bakış*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Kırzioğlu, M. F. (1992). *Yukarı Kür ve Çoruk boylarında Kıpçaklar*. Ankara: TTK Yay.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü* (3. bs.). Ankara: TDK Yay.
- Togan, Z. V. (1970). *Umumî Türk tarihine giriş I* (2. bs.). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Togan, Z. V. (1979). Azerbaycan. *İslam ansiklopedisi*, (C. 2, s. 91-118). İstanbul: Millî Eğitim Yay.
- Valehoğlu, F. (2008). 1828-1829 Türk-Rus savaşları ve acı sonuçları. *Bizim Ahıska*, 10, 28-31.
- Yalçın, S. K. (2018). *Azerbaycan Türkçesi grameri*. İstanbul: Kesit Yay.

EKLER

ÖRNEK METİNLER

Kaynak Kişi

Adı / Soyadı: Huri Karalar

Doğum Tarihi: 1933

Derleme Yeri: Çıldır / Başköy

indi onun bir hanasını guvuş şeyledi. demedim ki bunu neyidi. onun zornu o ku dedi. dedi ki yoñ dedi, olmaz diyer, alajañlar seni geri. onda son hana duruñ deyér, bir hana daha deyém. onnan sora verejêhsiniñse veriñ. neñceri dedise guvuş onu nencári dedise, dedi ki bu islamlığa tüşer mi? bu dedi islamlığa tüşer mi deyende bu ğarıyı vermediler geri. siz dedi meni zornan verersiñiz dedi. neçelliñler meni götürerêñ, öldüreñ. siz dedi meni zornan geri verersiñiz. bu dedi islamlığa tüşer mi dedi. onnan sora ğarıyı sad vermediler. türküye eyletdi, neçelliñlere vermedi. ara ğapalı zamanı ğarı ğaçer türküyeye gelér. gelende bunu da biléller ki evelden türküye yasañ döğüldü mü, birberreri şeylerdiler. sora neçelliñler gelér bañéller ki bu ğarı kimdedi. a bu üsgelgilde. geléller ğarıyı danışığa götüréller. götürénde diyéller ki seni biz geri alajıñ. sen ğaçıf gelif ğaçañ gelifseñ burya. duruñ diyer bir hana söz diyém onnan sora meni götürüñ.

Kaynak Kişi

Adı / Soyadı: Yasin Aydemir

Doğum Tarihi: 1939

Derleme Yeri: Çıldır / Damlıca köyü

temel eğitimimi denizlide yafdim. ordan balikesire ordunat ğursuna geldim. ordan çayırhisara tãlimğaha gëtdim. dörd ay_orda tãlimğahda ğaldım. ordan konyuya dağıtım_ oldu, ordu ğerelğah binesine geldim. ordinat başğannuğında yazıçılığ yafdim. orda irahatım çoñ süper, çoñ yerindiydi yanı. ğörev ğolluğu cëvimdiydi, çıñerdim çarşıya sãd_on_ikide. sekgizde mesayi başdër, on_ikide pitërdi. ikide başdër, beşde pitërdi. orda çoğ_irahat keçindih de işdë onnan_evel bires tabi ecemi yerlerinde sıñıntılarımız olërdi. ordan da yirmi dörd_ay yafdim, elli bir gün izine geldim. yirmi dörd_ayı da ele pitirdim. en son_ışde tëris_ oldu ğeldih. orda yazıçılığa eyledërdiler beni, çoñ seri dañdilo yazërdim, orda ğalmadım. burda babam da irazı olmadı. en soñunda almanyıya da kağıdım çıñdı, babam_izin vermedi diye almanyıya da gëtmedim. soñunda da ğaldıñ burda. ömrümüz pitdi tükendi, heşbir şeyin de sayavı olammadıñ işin ğerçeği.

Kaynak Kişi

Adı / Soyadı: Mehmet Oktay

Doğum Tarihi: 1949

Derleme Yeri: Çıldır / Güvenocak köyü

vañdın zamãnın birinde hamit han, sevgilisi olan zülfünaz, babası meñdi han, hikayenin temelinde ahmet vezir, yönüberi dayı, möhürdär mehemmet, ğızı gülçimen, aşıñ gember balyemez... gel zaman gët zaman zefk ile söhbet eşği vesfilât... hikayemizin temeli meñdi han, meñdi hanın ğarı selmi sultan... bunnar aylar geçer, yıllar geçer meñdi han ğonağında oturör eşi olan selmi sultannan. aylar yıllar geçer bunnarın bir_uşağı olmaz. bir gün böle balķonda otururken bañdılar ki ğarşidan ahmet vezir gelér. ahmet vezirin yanında iki tene tornu sağlı sollu elinnen tutuf ğonağa doğru gelér. meñdi han ehmet veziri ğonağına aldırđı, çay ğahve ikram_ëtdi. yëdiler_ışdiler vañıt tamam_ oldu. ahmet vezir torunnarın_elinnen tutdu, eve doğru gëtdi. faķat bu arada meñdi han çoñ ğemlendi. hanımına dedi ki hanım dünyada ne bu varımız ne devletimiz heş pi şeyimiz_ olmasaydı, bizim de dünyáde bir çocuğumuz_ olsaydı, tornumuz_ olsaydı elinnen tutañ, tutsaydıñ.

Kaynak Kişi**Adı / Soyadı: Bayram Ali Kızılkuş****Doğum Tarihi: 1930****Derleme Yeri: Çıldır / Saymalı köyü**

men asgerliğe giderken birez uşağ_ıdım. allah_o fırsatı vèrdi ki gètdiñ. asgerliğimizi mem_burda şeye vèrdiler, isdambul hadimköyüne. hadimköyne evelden bölühler gelèrdi, bölüğe giderdi. acemi birliği yoğ_udü o vañıt. acemiler şeye gelerdi, tabura. taburda bölünerdi alay, işde otuzu bü bölüye, gırhı bu bölüye, yirmisi bu bölüye. o vañıt şeyderdiler orda, usdā erler talim yapırdırdılar. üç_ay sōra bir_imtaan_ oldu. imtaanda burda ğardaşım nevā ğonağ gelif. méyramlı deli osman atı çèhdim, atı çekdim ğantarmıyı vurèrem. ğantarmıyı vuranda ğantarma yère tüşdü. nává mā bir şille vurdu. vurdu, dèdim hā niye vurèrseñ lele? dèdi ki èle şey_olmaz, ğantarma bulandı. ğantarmıyı orya örgetdi. è şimdi bölüh düzülü talime gideci yiñ. evelden_èle araba maraba bèle pi şe yoğ_udu. yüzbaşının bir atı oludü, bir de bir sèyizi oludu. iki atnan gelerdi. neyse şimdi sèyiz vurèr atı, ğantarma yère tüşèr. olmadı dèdi oğlum bir daha vur. buna bir_èy gırbaç_èhdi. benim güldüğümü gördü, gel lam_burya dèdi. emrèdersèñ kıomtanım. neye güldüñ? gülmèdim dèdim. güldüñ dèdi, güldüñ, atñ ğantarmasını vur. ğantarmıyı aldım gètdim. evele yehere doğru vojdarı geçirdim, diloyları. bu defa olmadı dèdi. bir daa gèri aldım. olmadı gen_aynı, olmadı gená aynı. dèd_ola seni çavuş yapacam, tamam.

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ**Ünlüler**

á	: a-e arası ünlü
è	: e-i arası ünlü (kapalı e)
í	: ı-i arası ünlü
ú	: u-ü arası ünlü
ā	: uzun a ünlüsü
ē	: uzun e ünlüsü
ō	: uzun o ünlüsü
ō	: uzun ö ünlüsü
ū	: uzun u ünlüsü
ă	: kısa a ünlüsü
ĕ	: kısa e ünlüsü
ĭ	: kısa ı ünlüsü
ŭ	: kısa u ünlüsü

Ünsüzler

ć	: normalden daha önde telaffuz edilen ve hafif sızıcı olan c sesi
ç	: normalden daha önde telaffuz edilen ve hafif sızıcı olan ç sesi
ğ	: ön damak g sesi (kalın ünlülerle hece kurduğu zaman)
ġ	: arka damak g sesi
ĥ	: ön damak, sızıcı h sesi
ĥ	: arka damak, sızıcı h sesi
ĥ	: nefesli h sesi
k	: ön damak k sesi (kalın ünlülerle hece kurduğu zaman)
ķ	: arka damak k sesi
ñ	: damak n'si
—	: ulama işareti